

BÁT NHÃ ĐĂNG LUẬN THÍCH

QUYỂN 2

Phẩm 1: QUÁN DUYÊN (TIẾP)

Lại còn có người Tăng khư nói: nếu trong duyên công năng sinh các quả là rỗng không, không có, nên duyên không sinh quả, nghĩa như thế thì trở thành nghĩa của tôi đã thành lập. Vì sao? Vì ông nói “thể” quả không khởi, thì tức gọi là thường, tức ông tự phá nghĩa của ông đã lập trước.

Luận giả nói: Ông nói không đúng. Tất cả thời khởi tôi thấy đều ngăn. Vật của “không sinh”, cũng không thể nói thường. Vì sao? Vì vật của “không sinh” ở trong thế đế, không muốn có vậy. Lại có Tăng khư, nói lời thế này, tuy các duyên kia, không thể khởi quả mà do có nhãn, sắc, không, gian, ánh sáng và tác ý... các duyên hữu tác (có tác động) nên thức được sinh, thế nên muốn khiến có sinh phải có tác, tác và sinh kia tôi nay sẽ nói. Trong đệ nhất nghĩa có cái sinh ra tạo tác của tự họa thức. Vì sao? Vì có duyên vậy. Thí như nước gạo và củi lửa... các duyên đủ rồi, có thể làm thành cơm, vì xét nghiệm ấy nên tôi lập nghĩa thành.

Luận giả nói kệ:

Trong duyên không tác giả (chủ thể tạo tác).

Thích: Tôi không muốn khiến trong Đệ nhất nghĩa có cái tạo tác có thể làm cơm chín, vì không có tạo tác (vô tác) nên thí dụ của ông không thành. Thí dụ không thành tức ông có lỗi. Vì sao? Vì pháp của chủ thể thành lập không có. Do thành lập không có cho nên trong duyên nhất định không có cái tạo tác sinh thức. Hoặc có, hoặc không thì quả đều không khởi, như sau sẽ ngăn phá tác giả. Vì không khởi nên nghĩa Nhân không thành. Trong đệ nhất nghĩa, phải nên nói như thế. Lại nữa, hoặc ông cố chấp, nói chung là có tác giả, thì cùng nghĩa trái nhau,

duyên kia có là cảnh giới thế trí, thế gian thì cái tạo tác của của sinh ra thức, cùng các duyên kia, “thể” không lìa nhau. Trong phần hỏi của Ngài Phật Hộ lại có người ngoại đạo giải thích nói: hoặc tự khởi, hoặc tha khởi ấy, câu này nghĩa gì? Nghĩa này đối với ngã không hề có tác dụng làm, tuy nhiên... các duyên nhân... tạo ra nhãn thức, sinh như nước gạo củi lửa tạo ra cơm chín sinh, nhưng người ngoại đạo kia tạo sự thành lập ấy là muốn nói có cái “Thể” làm sinh khởi. Luận sư Phật Hộ vì ngăn chỗ kia nên dẫn phần gốc của kệ nói: Trong duyên không có tác giả. Vì sao vậy? Vì thức đã sinh, chưa sinh, khi sinh mà có tác giả thì cũng không đúng.

Luận giả nói: kia không tương ứng. Vì hai cách nói trước của các ông chỉ có lập nghĩa. Lại có người Tăng cư khác nói: ông đem lỗi này, đặt vào cho tôi, ngăn trong duyên tôi, không có nghĩa tác của nó rồi vì tác không khởi nên cho thí dụ không thành thì nghĩa ấy không đúng, vì nay có tạo tác hiện tại. Làm sao biết? Vì nghiệm biết có tạo tác sinh ra tự quả của thức kia..., do sự tạo tác đó nên như tạo tác có thể làm cơm chín.

Luận giả nói kệ:

Lìa duyên cũng không “Có” tác.

Thích: vì duyên không có, nên cũng không cùng duyên hợp mà chỉ có duyên không có tác giả vậy. Như trong duyên trước đó, lại có tạo tác tiếp theo, vì nói lỗi đó nên lại có Luận sư giải thích bài kệ này nói: Tự thể củ thức sinh là tạo tác.

Luận giả nói: Như kệ trước nói trong duyên không có tác giả lìa duyên cũng không có tác giả. Nếu nói có tác giả sinh thức thì nghĩa đó không đúng. Vì sao? Ví như thức không có nên tạo tác kia cũng không có. Nếu nói không có cái tạo tác riêng của thức, chỉ duyên là tác giả thì cũng không đúng. Hoặc nói duyên không có tự thể mà tạo tác ra cái có tự thể. Luận sư Phật Hộ nói: Kia cũng là lỗi không có duyên mà có tạo tác.

Luận giả nói: Nếu không có duyên mà được có tác giả thì nghĩa này không đúng. Vì sao? Vì như không có duyên kia mà tự nhiên có tạo tác thì không có nghĩa này. Ngài Phật Hộ nói: Ở trong thế đế, sao nói các duyên tự tha có tạo tác (hữu tác)? Vì chúng làm nhân đối đãi cho nhau. Như có tạo tác không gián đoạn, sát na có khởi thể của quả, chính gọi là tạo tác. Hoặc như thể của pháp vị lai kia muốn khởi thì do tạo tác mà được sinh. Đối với thế đế, chẳng phải không có tạo tác, không giống ông chấp có tạo tác ở trong duyên nên nói như đây không có lỗi.

Luận giả nói: Ông nay không nói nhân duyên, thí dụ, chỉ có lập nghĩa cho người khác là lỗi, nên giải thích này không thành. Lại nữa, Kinh Bộ sư nói: có pháp khởi sai khác, như nhãn thức... Vì sao? Do có tạo tác, ví như chủng tử có đất, nước, gió, lửa v.v... nhân duyên hòa hợp, được có ra mầm, lấy đây trả lời thì nghiệm trước của ông bị phá, Luận giả nói: Như kệ trước nói: Trong duyên không có cái tạo tác. Nghĩa đây nói thế nào? Trong đệ nhất nghĩa, ngăn chấp mọi thứ có khởi nên cái có tạo tác kia không có “Thể”. Chủng tử... duyên hòa hợp là có tác giả thì điều này không nên như thế. Ông nói trong duyên nhất định có tác giả nghĩa ấy không thành, thí dụ không có nên trả lời trước của ông không thể đả phá nghĩa của tôi.

Lại nữa, có người ngoại đạo nói: Như hạt lúa thóc... chân thật là có. Vì sao? Do tạo tác mà có vậy. Ở trong thế đế muốn khiến tùy thuận thế đế như thế, như chỗ muốn của nó. Trong đệ nhất nghĩa, cũng lại như thế, thí như sừng thỏ, do thí dụ thành nên nghĩa đã muốn được lập. Luận giả nói: Các ông an lập nghĩa tạo tác như thế, như hạt lúa thóc v.v... ở trong thế đế, nói có tác giả thì nghĩa ấy không đúng. Vì sao? Như kệ nói:

*Hoặc có hoặc không tác (tạo tác)
Các duyên tác không thành.*

Thích: Ở trong thế đế, sừng thỏ không có vậy. Trong đệ nhất nghĩa, có cũng không thành, tạo tác cũng như thế, vì không có “Thể” vậy, ông nói do thí dụ thành nên nghĩa đã muốn được lập thì lật lại hai thứ này lỗi trở lại ở nơi ông. Lại nữa có người Tăng khư nói: sừng thỏ không có “Thể”, tức thể “không có” là thể của nó, làm sao biết vậy?

Như Luận Tỳ Già La, trong môn thứ sáu, nói lời như thế này: vì sự riêng khác “Có”. Thí như hoa ưu-bát-la xanh, cùng màu sắc là khác. Luận giả nói: Ông nói không tốt. Vì sao? Vì dù hoa và màu sắc... là hai thể riêng khác thì trong đệ nhất nghĩa đây đều không thành vì không có thí dụ. Hoặc ý ông nói: như tôi lập sắc... là thể của “Có”, làm cho ông không hiểu, như thế ông lập sắc... là thể của “Không có”, cũng không thể khiến tôi hiểu rồi cho kia, đây đồng là lỗi thì nay sẽ trả lời ông, không có nghĩa đồng là lỗi. Vì sao vậy? Vì “Thể” của có sinh khởi pháp, như thế đã ngăn, hướng chi không khởi? Muốn khiến thể “Có” mà sẽ không ngăn, thể “có” thể “không có” là ý ông muốn hiển rõ tướng khác nhau. Nay tôi ngăn ông hiểu thể “có”, thể “không có”, như đây là rơi vào nhị biên, vì tôi không đồng với ông chấp “có” “không có” nên không rơi vào nhị biên. Nghĩa này là sao? Ông lập thể “có”

thể “không có”, khiến người khác tin thọ. Vì nghiệm không có “thể” nên chẳng phải chỗ muốn của tôi. Vì thế, ông chấp là không có đạo lý và nghĩa tôi lập được thành. Ông nói cùng lỗi là nói sai rồi.

Lại nữa, hoặc có các thuyết về khởi nói: Nên hỏi thế này: quả trước khi chưa khởi, các duyên kia... là không có tạo tác hay có tạo tác? Nếu các duyên không có tạo tác, không thể khởi quả thì sao gọi vô tác (không tạo tác) khởi quả? Nếu công năng trong duyên là rỗng không nên gọi là Vô tác, thì chẳng phải duyên kia có thể khởi quả. Thí như lúa mạch trồng không có mầm cây lúa. Đây không nên như thế. Hoặc có tạo tác thì nghiệm các tạo tác có này trong duyên không có, vì từ quả khởi nên nói duyên kia có tạo tác vậy lúc quả khởi duyên kia không hề có tạo tác. Do nghiệm xét đây nên nghĩa Nhân không thành.

Lại nữa, Kinh Bộ sư nói: Quả kia khi khởi, các duyên là có tạo tác. Vì là duyên nên tùy thuận thâm nhiếp lẫn nhau, trợ giúp tăng ích cho quả khởi chứ không phải Nhân chẳng thành và đáp trả lại nghiệm cũng lập. Luận giả nói: Kinh Bộ sư của ông, muốn khiến trong Đệ nhất nghĩa, lúa... các duyên, nhóm họp hòa hợp, quả được khởi chăng? Hoặc định như thế thì các nhân duyên ấy, cho đến lúc chưa có thể khởi quả, từ đây về trước các hạt lúa thóc này... này, tại sao không gọi là phi duyên (chẳng phải duyên)? Không có những việc đây. Vì duyên như thế nên thí như cho đến có người chưa từ người khác thọ học, tại sao không gọi là người vô trí? Do đó nghĩa đây không thành.

Hỏi: Nếu như thế: lúc quả trước đó chưa khởi thì các duyên là không phải duyên. Tôi muốn như đây, vì thế không có lỗi.

Đáp: Ông rất có lỗi. Vì sao? Vì ý ông chỉ hiểu, quả trước khi chưa khởi, các duyên là không phải duyên, mà không biết lúc quả kia đang khởi thì duyên cũng không phải duyên, là nghĩa này vậy. Thế nào là mầm khi khởi, thì các hạt lúa... kia, chẳng phải tự tánh của duyên? Vì trong Đệ nhất nghĩa, hoặc một hoặc khác, đều không thể nói. Như thế gian sát na trước của hạt thóc kia... Hoặc có người nói: chẳng phải tự, chẳng phải tha, chẳng phải cả hai đều khởi thể, đây là thành nghĩa của tôi đã thành lập. Vì sao? Vì hai pháp Nhân quả không thể nói một-khác. Mặc dù không thể nói, nhưng vẫn phải đợi duyên kia, mới có thể sinh quả. Người này nói đều giống như trước tôi đã phá nói: thế nào là mầm khi khởi... cho đến thời gian sát na trước. Lại có người nói có khởi rằng: Trong Đệ nhất nghĩa, các duyên của Nhập, có thể sinh khởi Nhập nội. Vì sao? Vì duyên như mầm của như hạt thóc... nếu không thể khởi, thì kia tức không phải duyên, ví như sừng thỏ.

Luận giả nói: Như lời ông nói: Trong Đệ nhất nghĩa, duyên kia có thì duyên này ở quả là có hay là không có hay là có không cùng nhau, đều không nên như thế, như kệ nói:

*Chẳng định “có”, định “không”
Các duyên nghĩa nên vậy.*

Thích: Duyên này chẳng phải có, như chỗ chấp đó, không nên như vậy. Nghĩa là nay sẽ chỉ rõ nghĩa này. Kệ nói “Duyên chẳng phải có”, có là những thứ gì? Không phải có này như hoa đốm giữa hư không. Những gì là duyên có? Đó là duyên của Ma-lâu-đa nên có thể biết. Như thế, duyên chẳng phải có là không có một vật, là hoa đốm giữa hư không, là duyên sừng thỏ chẳng? Đây là giải thích duyên “chẳng phải có” Duyên “có” nói nghĩa gì? Là đây nghiệm thấy các duyên của hạt lúa v.v... Trong đệ nhất nghĩa chúng chẳng phải tự tánh có. Vì sao? Vì quả kia chẳng phải có nên như hoa đốm giữa hư chẳng phải là có, là hư không không có thể. Như thế mầm... chẳng phải có, vì các duyên của hạt lúa v.v... là chẳng phải có nên như hoa đốm giữa hư không. Hoặc có người nói: tôi không muốn làm cho duyên chẳng phải “có” thể khởi pháp, nhưng ý muốn làm cho duyên kia là “thể” có thể khởi pháp vì trước không có “thể”.

Luận giả nói: Ông nói duyên chẳng phải có ấy, là duyên có chẳng? Như bình... kia, trước lúc chưa khởi không có thể tướng. Đã không có tự thể thì còn có những gì làm bình- áo hạt thóc kia. Muốn cho là thể có thể khởi pháp, như thế thì chẳng có một duyên, nên biết nghĩa này, vì trong đệ nhất nghĩa, nghiệm hạt lúa thóc v.v..., chẳng phải duyên của mầm v.v... . Vì sao? Do trước khi chưa khởi, chúng không có “thể”, thì như bình...

Lại nữa, nếu pháp đã có, duyên cũng chẳng dùng. Vì sao? Vì đã có tự thể. Như thế đối với thể đế, các hạt lúa v.v... kia cũng chẳng phải duyên của mầm v.v... Vì sao? Vì cho là sinh tạo ra, chẳng phải quán xét. Như mầm đã sinh ấy, và các bình, áo... vì là nghiệm có nên nghĩa Nhân không thành.

Người Tăng Khư nói: thật có vật thể, nhờ duyên làm rõ, hoặc khi trong duyên trước có quả vi tế, lúc sau đợi duyên, khiến vi tế làm thô. Ông nói đã có, tác giả liễu (rõ xong rồi) kia trước đã ngăn phá. Lại nữa, trước tế sau thô, hoặc có, không phải có, như trước nói lỗi, Ông nói không đúng vậy.

Lại nữa, Kinh Bộ sư nói: lý thật các duyên là chẳng phải có, chẳng phải không có, nói có, không ấy, nghĩa không nên như thế, đây lại là

thế nào? Nghĩa là trong đệ nhất nghĩa, quả khởi thì, các duyên hiện tiền hòa hợp, hỗ trợ giúp nhau, có thể được tự thể, là nhờ có duyên cho nên lúc bấy giờ quả kia không được nói không có vì kia khởi. Không được nói có, vì chưa hiện khởi vậy. Tôi muốn như đây, vì nhân duyên ấy nên không như lỗi trước.

Luận giả nói: Đây cũng tự phân biệt mà thôi nghĩa của duyên chẳng phải có, chẳng phải không có, phải như thế. Vì hai loại có và chẳng phải có đều không có nên đều không thể nói. Ví như các vật, hoặc có, không có, cả hai đều chẳng phải duyên. Ý của Luận giả như thế.

Lại nữa, trong đây chỉ là có và không phải có, mà cả hai đều có cũng không thể nói. Vì sao? Vì có và chẳng phải có, chẳng phải chẳng phải là có, vật như thế thì đây là không có vật. Nghĩa là nhãn thức hoặc mầm, các duyên của chúng là nhãn..., các hạt giống... đều không thể nói là thật. Vì sao? Vì quả của chúng là có và chẳng phải có là không thể nói. Lại thí như vật khác, người Tu đa la, không thể tránh quả.

Lại nữa tự tánh của có v.v... thể của nó rộng không, nhưng đối với thế đế thì nghĩa sinh thành tự. Lại có phái Ni-kiền-tử với thuyết “đều có” nói: Quả kia, với duyên là cũng có, cũng chẳng phải có. Ý tôi muốn như thế, vì vậy không nói lỗi như trước nói.

Luận giả nói: Các Ni Kiền Tử kia, hai lỗi có không, phương tiện đều nói, đây chẳng phải chỗ an ổn nên lập nghĩa không thành. Như thế đã nói phá chung các duyên, nay sẽ phá riêng. Trong đây vì xét chung về nhân duyên nên nếu chủ thể sinh khác duyên thì đó gọi là nhân. Như thế, pháp khởi do tự nhân hòa hợp tồn tại sinh ra, nên chủ thể sinh chẳng phải là một. Lại nữa vì ngăn nó khởi nên tôi muốn như đây. Đối với thế đế là kiến lập nghĩa nhân, nhưng trong Đệ nhất nghĩa thì nhân chẳng phải nhân cho nên nói như thế. Hoặc ý ông cho nhân này là vật có, vật không có, vật đều có và không là chủ thể khởi quả thì nghĩa ấy không như thế. Kệ nói:

Không có, chẳng không có

Không có không pháp khởi

Thích: Trong đệ nhất nghĩa, pháp tướng như thế, thì làm sao nói Nhân là chủ thể khởi ư? Nên kia chẳng phải nhân. Như thế, kia không thể khởi. Vì có và không có giống như tự-tha, trước đã nghiệm phá. Hoặc có, không đều có thì có hai lỗi. Thế nên thể của nhân không thành. Hoặc nói pháp khởi do đó sinh ra nên nói nhân thì đây cũng không đúng, vì tướng của có v.v... không khởi. Ở trong thế đế, do nhân

có quả, nhân cũng như thế, quả khởi nhân thành. Lại nữa người của tứ bộ nói: Có nhân có thể khởi Nhập nội kia v.v... nghĩa duyên khởi này, chính là Như Lai nói, như Như Lai nói, không thể thay đổi. Ví như Niết-bàn tịch diệt, đây có thể khởi nhân, là nghĩa Duyên nhân, Tâm- tâm sở pháp sở duyên, là nghĩa Duyên duyên. Lần lượt diệt tâm- tâm sở pháp kia trừ tâm sau cùng của A-la-hán, là nghĩa Duyên thứ đệ. Nếu pháp này có, pháp kia được khởi, sinh là nghĩa Duyên tăng thượng. Do Phật nói nên có Duyên nhân... là duyên tự thể, ông nói không thì có nhân đây không thành, lập nghĩa bị phá. Luận giả nói: chỗ ông lập nghĩa, ở trong thế đế, có thể được như thế nhưng do lỗi thí dụ nên chỗ nói không như thế. Vì sao? Các ông... lập nghĩa nhân này là trong thế đế, Phật nói như thế hay là trong Đệ nhất nghĩa đế, Phật nói như thế. Nếu trong thế đế mà nói như thế thì nghĩa của ông tự hủy hoại. Nếu cho trong đệ nhất nghĩa mà nói như thế, thì trong đệ nhất nghĩa chẳng phải có, chẳng phải chẳng có, chẳng phải có và không có pháp khởi, nên quả kia là có, chẳng phải có, cũng có cũng chẳng phải có tự tánh. Vì duyên không thể nào đạt được nên, nhân không là chủ khởi. Nếu Phật nói như thế, thì sao quyết định nói nhân kia có thể khởi, Vì nghĩa ấy cho nên nghĩa nhân của ông không thành, vì trái nhau vậy. Lại có người nói chấp nhận phương tiện ngăn chấp trong Trung luận đây để làm rõ pháp là pháp không có tánh (vô tánh), không có tánh tức cả hai đều ngăn phá. Hai nghĩa là: sự chấp trước của tên gọi, và sự chấp trước của pháp đã mang tên gọi. Nghĩa thứ hai trước đã phá, nay tiếp ngăn phá chấp nghĩa thứ nhất. Nếu nói chung về nghĩa tức chẳng phải có, chẳng phải chẳng có, cũng chẳng phải chẳng phải có, chẳng phải chẳng phải không, có v.v... người đời đều muốn nghĩa này là nhân có thể khởi quả. Nhân kia dù có, hoặc không phải có, thì chúng đều có quả của tự tánh sinh. Nhưng đều không phải vậy. Vì lời chuyển tiếp mà nhận biết được “Thế” của nhân. Vì nhân nơi Nhân như thế nên chẳng tương ứng. Hoặc có người nói: Trong đệ nhất nghĩa có các “thể” khởi. Vì sao? Vì có nhân. Như trước nói pháp nhân này không thành.

Lại nữa, có Luận sư khác nói: hoặc có, hoặc chẳng phải có, hoặc có, không đều cùng nhau vì tự thể không khởi nên chẳng phải là tướng nhân, nghĩa nhân không thành. Như thế giải thích thì không đúng nghĩa. Lại nữa, nay sẽ quán sát nghĩa duyên duyên kia. Như duyên duyên kia cũng không giống như phân biệt nhớ nghĩ kia. Như kệ nói:

Bà-già-bà đã nói

Pháp chân thật không duyên.

*Pháp này thể như thế
Chỗ nào có duyên duyên?*

Thích: Nhãn thức kia..., không gọi là duyên. Vì sao? Vì không có duyên duyên vậy, chỉ là tự tâm phân biệt hư vọng. Trong đệ nhất nghĩa, nhãn pháp kia khởi, khi dục kia khởi, cũng không phải năng duyên. Vì sao? Vì dục khởi. Thí như sắc pháp. Vì nghĩa ấy nên duyên duyên không có “thể”. Chỉ ở thể đế, kiến lập nhãn... Vì tự tướng duy trì nên gọi là pháp. Như nhãn thức nhân ánh sáng, rồi sau mới được khởi, nên gọi duyên duyên, không như của cái châu báu cùng chủ đều có. Nếu như thế thì không có pháp năng duyên. Trong đệ nhất nghĩa thức làm năng duyên (chủ thể duyên) không thành Như đối tượng được phân biệt. Vì năng duyên không có nên sở duyên (đối tượng được duyên) cũng không. Vì sở duyên không có vật nên nghĩa kia như thế. Thí như người làm năm tội nghịch, trọn không thể kiến đế (thấy) vì thể nhân kia không thành và cũng cùng nghĩa duyên trái nhau. Lại có người khác nói: hoặc sắc thuộc về sắc ấm, không là năng duyên. Nghĩa ấy tương ứng. Với bộ Luận sư cá bộ phái cũng nói thế này, những pháp nào không có sở duyên? Đó là sắc và Niết-bàn. Nếu ý ông cho rằng tâm tâm sở pháp, không có sở duyên thì dục mà ông nói trước tức là tự phá. Pháp nào là có sở duyên? Đó là tâm và tâm sở pháp. Luận giả nói: Ông nói không khéo. Ví dụ tôi lập trước còn lại rõ ràng hơn nay. Người ngoại đạo nói: tâm- tâm sở pháp nhất định có sở duyên, chẳng như sắc đã tạo là không có thí dụ. Lại nữa, sở thủ là sở duyên, Luận giả nói: Như kia phân biệt tâm tâm sở pháp, có sở thủ, sau sẽ càng phá. Đúng như đạo lý của đệ nhất nghĩa đã nói, nên tôi không muốn khiến thức có năng duyên. Như Phật nói: Lại nữa, Đại Bồ-tát dũng mãnh nên thực hành, sắc chẳng phải sở duyên như thế. Vì sao? Vì tất cả pháp không có sở duyên, không có ít pháp có thể chấp thủ vậy. tri, cũng chẳng phải cái có thể thấy, hoặc sắc đến thức, chẳng phải biết chẳng phải thấy đó gọi Bát nhã Ba-la-mật, quán cảnh sở duyên xong nữa, như ông phân biệt về Duyên Thứ đệ, đây nên để quán (quán kỹ) tướng kia thế nào? Trong đệ nhất nghĩa, tất cả chủng loại kia, và tất cả pháp kia đều ngăn không khởi, vì là duyên vậy. Như kệ nói:

*Không khởi các pháp diệt
Nghĩa ấy thì không đúng,
Pháp diệt tức không duyên
Và thứ đệ thế nào?*

Thích: Nghĩa đây nói thế nào? Vì không khởi. Như cái đầu thứ

hai không thể nói là diệt. Thế nên trong đệ nhất nghĩa, Duyên thứ đệ không tương ứng. Như thế, nghĩa kia không thành. Vì trái nhau nên thuận với kia mà nói nghĩa là hoặc ông muốn được thứ tự diệt tâm- tâm sở pháp này làm duyên thứ đệ thì nghĩa đó không đúng. Vì sao? Vì Thể kia đã diệt. Như thức diệt đã lâu, cũng như sắc pháp, vì chẳng phải duyên nên đây sắp muốn khởi tâm tâm sở pháp thì vật kia đã diệt rồi, cái gì làm duyên? Vì chẳng phải duyên của đây, vì kia đã diệt rồi, thì dù có dục (muốn) khởi pháp, cũng không thể tùy thuận thâu gồm. Ý đây như thế tức chẳng phải thứ đệ duyên, cũng chẳng phải duyên chung. Hoặc có nói như tâm ấy khởi lên mà có nhân duyên quyết định, mỗi mỗi tâm sở tự không hiện có cùng với dục khởi lên chỗ thể. Cho nên khi duyên với dục diệt thì tạo ra sự tăng ích. Các sát na quá khứ kia, vì không gián đoạn nên duyên thứ đệ được thành, vì thế không có lỗi. Nghĩa này không như thế. Vì pháp chẳng phải sắc không có trú xứ. Sáu thức thứ tự diệt, đây gọi là ý. Như thế ý diệt, làm duyên thứ đệ thì không tránh khỏi lỗi. Hoặc ý ông nói: dục kia diệt ấy là duyên thứ đệ Ông lập duyên này, chỉ có lời nói. Vì sao? Vì nó đồng thời chẳng phải duyên thứ đệ.

Lại nữa, pháp diệt tức chẳng phải duyên và những duyên nào là thứ đệ? Có giải thích khác nói: đây và âm thanh ấy và quả chưa khởi. Nên biết như thế, nghĩa kia thế nào? Diệt kia chưa khởi, chủng tử mầm... cả hai đều không có “thể” đều có, tức là chủng tử không nhân và mầm diệt khởi... cả hai đều rơi trong lỗi này. Luận giả nói: Kia lập nghĩa đây, chỗ nói diệt ấy nghĩa là nhân, diệt không có “thể” và không có chỗ trú sẽ khởi lên tạo khởi phân biệt do không có nhân nên diệt, khởi thứ hai mắc lỗi như thế. Đây nói không đúng, vì không có lỗi nên sở thành, năng thành, hiển rõ ngữ nghĩa, vì điên đảo vậy, mắc lỗi thế nào? Nay sẽ lập nghiệm: diệt kia không phải duyên. Vì sao vậy? Vì nhân có. Thí như tâm, tâm sở pháp chưa diệt.

Lại nữa, không có nhân khởi, vì nhân có. Nói hai lời này, diệt không tương ứng, là nghĩa thế nào? Lời trước nghĩa nhân không thành lời sau mâu thuẫn tự nghĩa. Vì tất cả pháp khởi ấy ngăn; kệ này cũng ngăn duyên thứ đệ nên kia mắc hai lỗi: lỗi đều nghĩa nhân không thành, và lỗi mâu thuẫn tự nghĩa. Như thế, phân biệt duyên thứ đệ rồi. Lại nữa, duyên tăng thượng, tướng ấy thế nào? Nếu có pháp đây, pháp kia được khởi, gọi là duyên tăng thượng, nghĩa của ông như thế. Nay trong Đệ nhất nghĩa, duyên, pháp không khởi, khiến người khác hiểu rõ các pháp như huyễn, tự thể vốn rỗng không, không thể đạt được vậy. Như kệ nói:

*Các pháp không tự thể
Tự tướng chẳng phải có.*

Thích: Vì nghĩa ấy nên chính trong Đại thừa, chẳng phải riêng đệ nhất nghĩa đế, các pháp không khởi mà đối với thể đế, nhân có, quả khởi, cũng không thể được. Kệ nói:

*Đây “có” pháp kia khởi
Nghĩa ấy thì không thể.*

Thích: Vì nghĩa ấy nên nhân kia lỗi lầm, ông không được lìa. Lại nữa, Phật-bà-già bà với trí vô phân biệt, sắp đặt khéo léo, giáo hóa thế gian những người không tin pháp sâu diệu vì an ủi họ nên khen ngợi các thứ tịch diệt Niết-bàn... các công đức thù thắng. Đó là pháp thể đế, chẳng phải đệ nhất nghĩa. Vì trong đệ nhất nghĩa tự thể của Niết-bàn... kia vốn rỗng không. Cho nên thí dụ không có “Thể”, nhân không thành lập. Hoặc có người muốn khiến ở trong thể đế các pháp có thể, thí như tịch diệt Niết-bàn nghĩa là những điều này giống như trước tức lỗi lầm về thí dụ. Nói các tai họa về vô thường v.v... tức là chê trách pháp hữu vi, không khiến họ ưa đắm. Vì dẫn dụ họ, vì nói công đức Niết-bàn tịch diệt. Vì nhiếp phục thể đế nên nói kia có “thể”, trong đệ nhất nghĩa, kia thật không có “thể”. Cuối cùng ý ông có muốn thì nghĩa cũng không thành. Như vậy đã ngăn các duyên rồi. Lại có người ngoại đạo nói: trong đệ nhất nghĩa, duyên “có” có thể khởi Nhập nội như nhân v.v... Vì sao? Vì quả kia được khởi. Như mầm của hạt thóc v.v ... Nếu là “không có” quả kia không được khởi. Thí như lông rùa không thể làm áo. Luận giả nói: ông nói “có” ấy, là trong mỗi mỗi duyên có tự thể của quả, là hòa hiệp các duyên có tự thể của quả hay là trong mỗi mỗi không hòa hợp cũng không có nên hỏi như thế. Người ngoại đạo nói: ông vì cứ gì mà hỏi như đây? Luận giả nói: Nếu là có thì như trước đã ngăn: nếu quả là có, duyên lại cần gì? Nếu là không có thì trước cũng đã ngăn: nếu quả là không có, duyên lại cần gì? Như kệ nói:

*Chẳng phải mỗi mỗi hòa hiệp
Trong các duyên có quả.
Như thế tức chẳng phải duyên
Làm sao quả được khởi?*

Thích: Trong đệ nhất nghĩa các quả như thế... không khởi và trong các duyên không có. Nghĩa này như thế, như trong bùn không có lạc, không thể sinh lạc, vì không có nhân. Hoặc trong hạt lúa v.v... không có “thể” mầm của nó. Được sinh như thế ở trong phần thể đế, là vì trí tuệ phàm phu đồng thấy hiện hành lại, muốn khiến trong đệ nhất nghĩa

để có Nhập nội được sinh như nhân v.v... thì nghĩa này không đúng. Như kệ nói:

*Trong duyên không có quả
Quả kia từ duyên khởi
Trong chẳng (phải) duyên cũng không
Vì sao quả không khởi?*

Thích: Kia nói như thế, tức lỗi lầm về khởi. Như trong chẳng phải duyên không có quả, trong các duyên cũng không, có quả. Như tiếng (thanh) kia do tạo ra nên vô thường, có lý do gì mà bình do tạo ra mà không phải vô thường? Như trước đã nói, thanh là vô thường. Vì sao? Do tạo ra. Ví như bình; nghĩa này nên biết. Hoặc dùng phương tiện đây cho trong đệ nhất nghĩa, mầm... hiện (trống) không mà từ hạt lúa... sinh. Mầm... kia nghĩa của chúng không nên như thế. Vì sao? Vì quả vậy. Thí như lạc, thế chẳng phải có, vì không tránh khỏi lỗi trước đã nói. Lại có người nói: trong đệ nhất nghĩa, có ngã của Nhập nội kia, như thế nhập duyên chuyển thành khác, cũng như bùn làm bình. Luận giả nói kệ:

Tự tánh của quả duyên

Thích: Đây nói vì duyên kia chuyển khác nên Kệ nói:

Các duyên không tự thể

Thích: Đây nói duyên không có tự tánh, nghĩa kệ như thế. Thí như sinh tô (sữa tươi) chuyển làm tâm Bà-la-môn. Vì tự thể của duyên kia không thể được, như trước đã nói. Kệ nói:

Nếu duyên không tự thể

Sao được chuyển thành quả.

Thích: Đây nói rõ trong Đệ nhất nghĩa đế, duyên không thể chuyển biến, vì thể của quả kia, nghĩa kệ như thế. Thí như ĐỀ BÀ ĐẠT ĐA và ĐỒNG TỬ phạm hạnh, làm sao DA-NHÃ ĐẠT ĐA là đứa nhỏ kia? Lại như chủ huyền hóa làm nắm bùn, tự thể kia trống không, có thể sinh bình... giống như kia có chuyển biến. Đó là ở trong thế đế Bạc Nhất thiết trí, đều không thể tin. Vì thế, chẳng phải duyên chuyển biến làm quả. Như thế, thí dụ không có “thể” pháp sở thành, năng thành không có nên như trước nói lỗi nghĩa nhân không thành, cũng như trái nhau. Người ngoại đạo nói: nếu tự thể của duyên không chuyển làm quả thì thể của duyên có thể không có, nhưng mà quả thì không mất. Vì kia không tự thể của quả. Như nghĩa tôi lập này thì trong đệ nhất nghĩa, có các Nhập nội. Vì sao? Vì quả vậy. Thí như mầm... Luận giả nói kệ:

Chẳng không duyên có quả.

Thích: Không có duyên chuyển biến mà có quả ấy, ở trong thế

đế, cũng không thể tin, huống gì trong đệ nhất nghĩa kia, mà có thể tin chẳng? Nghĩa đây không thành. Người ngoại đạo nói: Nếu trong đệ nhất nghĩa, thể của duyên rỗng không thì rõ ràng tự thể của chẳng phải duyên kia là chẳng rỗng không (bất không) không phải duyên này, là chỗ mong muốn của tôi, thế nên nghĩa không phải duyên được thành lập. Luận giả nói: hể ngăn phá thể của duyên, thì tức không có chẳng phải duyên há lấy chẳng phải duyên làm cho ông hiểu ư? Lại nữa, khai hiệp bài kệ nói:

Sao có duyên, chẳng (phải) duyên?

Thích: Các duyên và chẳng phải duyên, tự thể của chúng không có. Nghĩa kệ như thế. Lại nữa, tôi trước đã ngăn “có” và “chẳng phải” có, đều không có quả khởi, vì nghĩa ấy nên quả không có tự thể. Quả đã không có tự thể, duyên tức chẳng phải duyên thì chỗ nào có thể của duyên kia có thể được? Như thế, ngữ, nghĩa, vốn không có gì có được, chỉ tâm và tiếng (âm thanh) nhân nhau mà khởi, nói quả không có tự tánh và “thể” của duyên rỗng không. Lại nữa, từ trên đến đây, người ngoại đạo đã nói bốn thứ duyên khởi, đó là Duyên nhân, Duyên duyên, Duyên thứ đệ và duyên tăng thượng với tự thể sai khác nay đều ngăn phá chỗ lập kia, để làm rõ nghĩa “không có khởi”. Thế nên, phẩm này quán các duyên khởi, như trong các kinh Đại thừa đã thuyết. Kệ nói:

*Hoặc các duyên khởi, kia không khởi
 Tự thể khởi kia, không thể được
 Hoặc duyên chính nó nói kia không
 Hiểu “không” gọi là không buông lung
 Nếu người biết không một vật khởi
 Cũng lại biết không một vật diệt
 Kia chẳng “có” nên cũng chẳng không
 Thấy thế gian kia đều không tịch
 Tịch tỉnh xưa nay không các khởi
 Tự tánh đã Niết-bàn như thế
 Có thể làm chỗ tựa chuyển pháp luân
 Nói các pháp “không” chỉ bày kia
 “Có” “Không” chẳng khởi đều cũng không
 Chẳng có, chẳng không, không chỗ khởi.
 Nhân duyên thế gian đều như thế
 Chỉ phàm phu kia vọng phân biệt
 Pháp thường không khởi là Như Lai
 Như bậc thiện thế, tất cả pháp.*

Lại nữa, trong kinh Bát nhã Ba-la-mật nói: Văn Thù Sư Lợi nên biết như vậy: tất cả pháp kia không khởi không diệt, gọi là Như Lai. Lại trong kinh Phạm Vương vấn nói: kia ở nơi tất cả ái diệt hết nên kia gọi là không khởi. Nếu kia không khởi, kia tức là Bồ-đề. Thế gian điên đảo, hư vọng khởi chấp đắm, trong Đệ nhất nghĩa, Phật không ra đời, cũng không Niết-bàn, từ xưa đến nay, không khởi diệt vậy. Lại như kinh Phạm Vương Vấn, có kệ nói:

Đã hiểu các ám kia

*Không khởi cũng không diệt Tuy hành nơi thế
gian*

Mà thế pháp không nhiễm.

Như thế... các kinh trong đây nên nói rộng.

